

25.10.2022

Група М-1

Урок 50-51

### Тема: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ТОВАРНА БІРЖА»

**Мета:** ознайомитися з сутністю поняття «товарна біржа»

За ст. 1 Закону України "Про товарну біржу", товарна біржа (ТБ) є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу та комерційну діяльність і має за мету надання послуг в укладанні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. Товарна біржа діє на основі самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власний розрахунковий, валютний та інші рахунки в банках, печатку зі своїм найменуванням. Товарна біржа не займається комерційним посередництвом і не має на меті одержання прибутку.

Діяльність товарної біржі здійснюється відповідно до Закону України "Про товарну біржу" та чинного законодавства України, Статуту біржі, правил біржової торгівлі та біржового арбітражу.

У сучасній економічній літературі категорія «товарна біржа» розглядається з двох позицій:

1) як економічна категорія, яка відображує складову частину ринку, специфікою якої є особлива оптова форма торгівлі товарами з певними характеристиками: масовість, стандартність, взаємозамінність;

2) як господарське об'єднання (товариство) продавців, покупців і торгівців-посередників з метою створення умов для торгівлі, полегшення, прискорення та здешевлення торгових угод і операцій.

Товарні біржі організуються для поліпшення торгівлі, швидкого забезпечення товаровиробників необхідними товарами, прискорення обігу капіталу.

Розвиток ТБ зумовлений рядом *економічних умов*, які найбільше

проявляються в умовах функціонування вільної ринкові економіки. До найважливіших із цих умов належать:

1. Вільний вибір і здійснення підприємницької діяльності.
2. Економічна самостійність господарських суб'єктів.
3. Необмежена кількість учасників підприємницької діяльності.
4. Повна проінформованість кожного господарського суб'єкта про поточну економічну і біржову кон'юнктуру.
5. Мобільність обігу матеріальних, трудових, фінансових та інших видів ресурсів.
6. Вільний вибір партнерів по угоді.
7. Вільне ціноутворення.
8. Відкритість економіки держави зовнішнім зв'язкам.

Товарна біржа здійснює свою діяльність за принципами рівноправності учасників біржових торгів; застосування вільних (ринкових) цін; публічного проведення біржових торгів.

Товарні біржі мають свої особливості, що відрізняють їх від інших видів організованого ринку. Біржова торгівля концентрується в місцях виробництва і споживання товару, тобто у великих промислових і торгових центрах із розвинутими комунікаційними мережами. На товарних біржах чітко визначається предмет торгівлі, так званий біржовий товар, який фіксується в правилах товарної біржі, що сприяє концентрації біржової торгівлі, стандартизації контрактів і створює умови для високоефективної організації торговельних операцій. Торги ведуть на постійній і регулярній основі, час торгів чітко обмежений, що зумовлює максимальну концентрацію попиту і пропозиції на визначені товари, продавців і покупців у часі та просторі. Торгівлю здійснюють за відсутності товару, тобто за зразками, описами, каталогами, а також за контрактами і договорами на поставку товарів у майбутньому. Інформація про обсяги товарів, проданих на торгах, кількість і ціну укладених угод є відкритою. Торгівлю здійснюють, як правило, біржові

посередники, які виступають від імені та в інтересах товаровиробників або споживачів товару. Біржове посередництво в біржовій торгівлі здійснюють винятково біржові посередники – брокерські фірми, контори та незалежні брокери. Сама біржа не може бути біржовим посередником. Створюються умови для вільного ціноутворення, тобто ціни формуються залежно від попиту та пропозиції за наявності конкуренції і змінюються під впливом кон'юнктури ринку. Укладання угод можливе не лише з метою купівлі-продажу, а й для страхування від зміни цін на товарному ринку в майбутньому. Пряме державне втручання в процес біржової торгівлі відсутнє. Вимоги щодо якості, кількості, умов поставки виставленого на продаж товару, типізація документів для оформлення контрактів стандартизовані.

Товарні біржі виконують певні **функції**, що визначають доцільність та ефективність їх функціонування. Їх можна поділити на дві великі групи:

- функції товарних бірж як форми організованого товарного ринку;
- організаційно-комерційні функції товарних бірж як організаторів оптового ринку.

**Основними** вважаються ті, що належать до першої групи:

1. Забезпечення високої концентрації попиту та пропозиції в єдиному місці. Це досягається шляхом залучення до біржових операцій більшої кількості продавців і покупців оптових партій товарів. Концентрація попиту і пропозиції дозволяє виявляти реальну збалансованість товарних ринків, направляти економічні зусилля виробників на випуск необхідних суспільству товарів, обмежувати випуск товарів у міру насичення потреби в них. Для забезпечення цієї функції товарні біржі створюються, як правило, у місцях концентрації виробництва або споживання продукції.

2. Регулювання оптового товарообігу на основі ринкових законів. Оскільки товарна біржа є інструментом ринкової економіки, найважливішою складовою частиною її інфраструктури, реалізація оптових партій товарів повністю спирається на закони ринку. Це дозволяє впорядкувати оптовий

товарообіг, здійснити найбільш ефективні шляхи просування товарів від виробника до споживача, мінімізувати пов'язані з цим витрати.

3. Формування нової системи господарських зв'язків. В умовах, коли старий розподільний механізм значною мірою зламаний, а нові господарські зв'язки між виробниками й споживачами продукції ще не налагоджені, товарна біржа дозволяє швидко сформувати нову систему цих зв'язків. Особливу актуальність ця функція має в умовах триваючого розриву міждержавних і внутрішньо регіональних господарських зв'язків.

4. Здійснення кваліфікованого посередництва між продавцями й покупцями товарів. Біржове посередництво сприяє прискоренню товарних і грошових потоків, подальшому зростанню виробництва необхідної продукції, мінімізації пов'язаних із цим витрат, саме тому більшість оптових посередників має високу кваліфікацію та великий досвід укладання угод на товарних біржах.

5. Формування ринкових цін, що найбільш об'єктивно відображують складне співвідношення попиту і пропозиції на товари. Біржовий механізм ціноутворення дозволяє повністю врахувати поточне співвідношення попиту і пропозиції, умови поставки й оплати товарів і ряд інших чинників, що формують ефективність торгівлі. Крім того, механізм ціноутворення на біржі максимально враховує економічні інтереси партнерів по угоді.

6. Зближення продавців і покупців у просторі й часі. Біржова торгівля не терпить автаркії (територіальної економічної замкненості), активно проникає на регіональні товарні ринки, сприяє формуванню ефективних міжрегіональних зв'язків між продавцями й покупцями. Крім того, через механізм форвардних і ф'ючерсних угод біржа дозволяє погодити не тільки поточні, але й перспективні взаємні інтереси продавців і покупців товарів.

7. Боротьба з проявами монополізму на товарному ринку. Товарна біржа сприяє створенню умов для активізації різних форм цінової й нецінової конкуренції серед продавців і покупців. Боротьба з монопольним і

олігопольним товарним ринком здійснюється шляхом залучення до біржової торгівлі все більшої кількості продавців і покупців.

8. Формування умов для мінімізації комерційного й фінансового ризику. Біржа виступає гарантом виконання укладених на ній угод, підвищує надійність їхнього виконання. Крім того, біржа виробила свій власний механізм страхування цінового ризику, що в умовах нестабільності економічної й біржової кон'юнктури дозволяє до мінімуму знизити комерційний і фінансовий ризик продавців і покупців, пов'язаний зі зміною цін на товари.

9. Постачання учасників відповідних товарних ринків найціннішою комерційною інформацією. Результати регулярно здійснюваних біржових торгів дозволяють забезпечити повну інформованість учасників як біржового, так і небіржового ринку про стан попиту, пропозиції, ціни, конкуренцію на ринку того або іншого товару. Ця інформація носить відкритий характер і використовується не тільки підприємцями, але й державними регулювальними органами.

Разом з перерахованими вище основними функціями товарні біржі як комерційні посередницькі інститути здійснюють і ряд допоміжних функцій (що відносять до другої групи), серед яких слід виокремити такі:

1. Стандартизація якісних параметрів тих або інших товарів, здійснювана по всіх так званих «біржових» товарах, що дозволяє організувати торгівлю ними за описом якості без пред'явлення при здійсненні угоди не тільки реалізованої партії товару, але і його зразків.

2. Стандартизація біржових контрактів на купівлю-продаж товарів, що істотно полегшує здійснення угод і прискорює процес їхнього оформлення.

3. Здійснення арбітражу між учасниками біржових угод, що сприяє забезпеченню захисту майнових прав і законних інтересів учасників біржової торгівлі, дотриманню виконання договірних зобов'язань, підвищенню ефективності укладених угод.

4. Прискорення й раціоналізація розрахункових операцій. На окремих товарних біржах створено Розрахункові палати, які здійснюють розрахунки по укладених угодах, стягнення грошових застав, проводять клірингові операції.

5. Надання різних послуг клієнтам, що носять інформаційний і консультаційний характер, пов'язаних із процесом здійснення угод і руху товарів.

6. Участь у формуванні дохідної частини державного й місцевого бюджетів: біржа і її члени є платниками податків, зборів, мит і інших обов'язкових платежів, які формують доходи відповідних бюджетів.

### *Класифікація товарних бірж*

Розвиток біржової торгівлі призвів до появи великої кількості товарних бірж, які доцільно типізувати за такими ознаками, як регіон дії, характер асортименту, тип біржових угод, ступінь відкритості та організаційно-правова форма діяльності (рис. 1).



Рис. 1. Класифікація товарних бірж

Ознаками міжнародних товарних бірж є:

- обслуговування конкретних світових товарних ринків;
- участь у біржових операціях представників ділових кіл різних країн;
- забезпечення вільного переказу прибутків, що одержуються від біржових операцій;
- проведення арбітражних операцій;
- відповідні валютні, торговельні і податкові режими країн розташування бірж.

Міжнародний характер бірж забезпечується саме валютним, торговельним і податковим режимами країн, де вони розташовані.

За характером асортименту товарів, що реалізуються на біржі, виділяють:

а) вузькоспеціалізовані, де предметом біржових торгів є один вид товару (до них можна віднести Канзаську міську біржу, що торгує пшеницею, Лондонську міжнародну нафтову біржу, Гамбурзьку кавову біржу);

б) спеціалізовані, де предметом біржових операцій є зазвичай однотипні групи товарів (до таких бірж належать, наприклад, Нью-Йоркська біржа кави, цукру та какао, Лондонська біржа металів та інші);

в) універсальні, на яких операції купівлі-продажу здійснюються за великим асортиментом різноманітних товарів (Чиказька товарна біржа, Центральноамериканська товарна біржа (США), Лондонська ф'ючерсна й опціонна біржа, Токійська товарна біржа та інші).

За типом біржових угод виокремлюють такі види товарних бірж:

а) реального товару, де предметом купівлі-продажу є реальний товар, який вироблено або буде вироблено в майбутньому періоді;

б) ф'ючерсні, на яких торгівля здійснюється не реальними товарами, а контрактами на них;

в) опціонні, де предметом торгів є тільки права на закупівлю або продаж реальних товарів чи контрактів на них у майбутньому періоді;

г) комплексні, на яких здійснюються угоди на реальний товар, ф'ючерсні та опціонні контракти.

За ступенем відкритості біржі бувають:

а) відкриті (публічні), на яких, окрім її членів, у біржових операціях можуть брати участь також й відвідувачі торгів (разові й постійні);

б) закриті, на яких право брати участь у біржових торгах та укласти угоди мають тільки члени даної товарної біржі.

За організаційно-правовими формами діяльності розрізняють товарні біржі створені у вигляді:

а) акціонерного товариства відкритого типу (такі біржі мають статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, які можуть розповсюджуватися шляхом відкритої передплати і шляхом купівлі–продажу на фондовому ринку);

б) акціонерні товариства закритого типу (акції таких бірж розповсюджуються тільки між засновниками і не можуть бути об'єктом передплати і вільного продажу–купівлі на фондовій біржі);

в) товариства з колективною відповідальністю — біржі, статутний фонд яких утворюється об'єднанням капіталів засновників;

г) решта організаційно–правових форм, що визначаються відповідними законодавствами країн місця розташування бірж.

Наведена класифікація дозволяє цілеспрямовано формувати систему товарних бірж, проводити поглиблений аналіз їх діяльності з урахуванням характерних ознак і визначати тенденції їх розвитку.

## ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Пройти тест на платформі ВСЕООСВІТА «Біржова діяльність», використовуючи свій код доступу:

<https://vseosvita.ua/test/birzhova-diialnist-1375555.html>